

**MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUELÒGICA AL
CARRER FONTANELLA 9-15 (Barcelona, Barcelonès).**

CODI MHCB: 184/04

Data de la intervenció: 7-29 d'octubre de 2004.

Noemí Nebot Pich

Barcelona, juny de 2005

ÍNDEX

FITXA TÈCNICA

1. INTRODUCCIÓ	Pàg. 4
2. SITUACIÓ GEOGRÀFICA	Pàg. 5-6
3. CONTEXT HISTÒRIC I ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS ...	Pàg. 7-9
4. MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ I OBJECTIU	Pàg. 10
5. MÈTODE DE TREBALL	Pàg. 11
6. DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS	Pàg. 12
7. CONCLUSIONS	Pàg. 13
8. REPERTORI ESTRATIGRÀFIC	Pàg. 14-15
9. BIBLIOGRAFIA	Pàg. 16-17

ANNEX

■ DOCUMENTACIÓ GRÀFICA	Pàg. 18
■ PLANIMETRIA	
■ FOTOGRAFIES	

FITXA TÈCNICA

NOM DEL JACIMENT	Carrer Fontanella, 9-15
UBICACIÓ	Districte de Ciutat Vella Barcelona
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ED50 (UB/ITC)	X: 430867.55 Y: 4582324.20 Z: 16,35 m.s.n.m.
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control
DATES D'INTERVENCIÓ	7-8 d'octubre de 2004
PROMOTOR	FECSA-ENDESA
EQUIP TÈCNIC	Direcció: Noemí Nebot i Pich

1. INTRODUCCIÓ

Aquesta intervenció arqueològica efectuada entre els dies 7 i 9 d'octubre de 2004, ha estat portada a terme al carrer Fontanella 9-15, de Barcelona. (fig.1)(fotografia,1)

La intervenció arqueològica, derivada dels treballs de l'empresa FECSA (núm. d'obra: 66249) i adjudicats a l'empresa ESPELSA, ha estat encarregada a l'empresa d'arqueologia ATICS S.L., sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Noemí Nebot Pich i amb la supervisió del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de l'Ajuntament de Barcelona.

2. SITUACIÓ GEOGRÀFICA

La ciutat de Barcelona es troba dins d'un terme municipal que s'estén a la costa de la mar Mediterrània en una plana d'uns 5 km. d'amplària (l'extensió total del terme és de 91,41 km²), limitada al NW per la serra de Collserola, entre els sectors deltaics del Llobregat i el Besós. La seva funció de capital ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica d'aquesta plana, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció Nord-Sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius Besós-Congost-Ter) i que accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell el primer i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon.

La falla, originada al moment de la fractura del Massís Catalano-Balear, dibuixà el que, a grans trets, havia de ser la costa catalana. Per això, el pla inclinat del peu de Collserola és de basament paleozoic i d'estructura tabular, havent estat afectat per tots els moviments orogènics alpins. En el miocè i el pliocè, damunt del sòcol paleozoic se sedimentaren dipòsits marins, dels quals són testimonis el seguit de turons suara anomenats. El Pla, que des de Collserola va baixant suaument i d'una manera regular, en el punt de contacte entre la Ciutat Vella i l'Eixample, es produeix una ruptura de continuïtat amb la presència d'un salt o esglaó d'uns vint metres, clarament visible en la morfologia urbana. Aquest tall va ser aprofitat per la defensa, recolzant-hi les muralles, o per a l'economia, instal·lant a les Moles diversos molins aprofitant el sallent. De l'esglaó cap a mar ja no hi ha sòcol de llicorella ni de granit, sinó un mantell al·luvial format per les aportacions de les rieres, dels torrents, dels deltes dels rius veïnals i el corrent litoral.

Així doncs, el Pla es pot dividir en tres sectors: El *Pla inclinat*, els *turons arran de mar*, i el *pla de baix*, que correspondria a la zona compresa entre l'esglaó i el mar. En aquest sector hi dominen materials al·luvials més fins aportats per rieres, torrents i les aigües d'escorrentiu que baixen de la serra i, també, dels corrents marins.

3. CONTEXT HISTÒRIC I ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS

El carrer Fontanella fa de límit entre Ciutat Vella i l'Eixample. El caràcter limítrof d'aquesta zona ens porta a parlar directament de la muralla medieval que encerclava la ciutat en aquest espai.

Els primers decennis del segle XIV a Barcelona foren de certa expansió econòmica i demogràfica, aquest fet motivà la realització d'una ambiciosa política d'obres públiques que tendí a millorar els aspectes defensius de la ciutat. L'objectiu era afavorir el creixement de la població, incrementar la riquesa de la ciutat, enfortint així el poder del govern municipal i del sobirà.

El 1357, durant el regnat de Pere el Cerimoniós, es va emprendre la construcció d'un nou recinte fortificat que encerclaria el sector oest de la ciutat. Es tractà d'un projecte d'iniciativa pública (Consell de Cent), que es va executar amb iniciativa privada, a través d'un sistema de subhastes en el que els diversos trams del vall que s'havia d'excavar eren contractats a constructors privats.

El 1368, el Consell de Cent va demanar a la ciutadania de Barcelona la seva col·laboració en les tasques de construcció de la muralla, els habitants del barri del Carme (Raval), que també havien estat requerits, van demanar als consellers que el seu barri fos inclòs en el perímetre defensiu. Fet que va provocar l'ampliació del perímetre i la preparació d'un projecte específic. El projecte es va fer el 1369 (Arxiu Històric de la Ciutat).

D'aquesta manera, la monarquia i el Consell de Cent tractaven de transformar en sòl urbà un espai encara predominantment agrari (horts, vinyes, camps de cereals), encara que en destacava l'existència d'un bon nombre d'edificacions particulars i religioses i d'una embrionària xarxa de carrers i camins que havien de facilitar el procés.

Ara bé, just aquest tram té una caràcter diferent, ja que diverses notícies permeten assegurar que en el decurs de la primera meitat del segle XIV ja existia el perímetre que des de la Rambla, girava a plaça Catalunya en direcció a plaça Urquinaona i passant per Trafalgar arribava al passeig Sant Joan. El que no es pot assegurar és que passés exactament pel mateix lloc que la

muralla amb parament de pedra que es va aixecar a la segona meitat del segle XIV.¹

En el segle XVII les noves tendències defensives, com l'ús de la pólvora, van obligar a reformar part de la muralla existent², donant lloc a la substitució dels antics merlets i la construcció d'un seguit de baluards situats al llarg del circuit defensiu d'època medieval. Els baluards documentats en el tram de la present intervenció són, d'una banda el situat davant del portal de l'Àngel, que sabem que es va bastir un cop acabada la Guerra dels Segadors (1652) resultat de la qual el privilegi militar de la ciutat va caure a mans de l'Estat central que va promoure el reforç de la muralla amb la construcció de més baluards, entre els anys 1672 i 1675. I, d'altra banda, el baluard de Sant Pere situat en el portal de Jonqueres el qual les fonts consideren acabat l'any 1697.³ A final del segle següent, les muralles de La Rambla es començaren a enderrocar per urbanitzar definitivament el carrer i dur-hi a terme el passeig que donarà lloc a l'actual Rambla. Ja en el segle XIX, l'any 1843, es va enderrocar l'edifici dels Estudis Generals, situat al capdamunt del passeig on, quatre anys més tard, es va obrir el portal d'Isabel II.⁴ L'any 1854, i amb el crit de "abajo las murallas" es va acabar d'enderrocar la resta del recinte murari. Aquest, havia esdevingut un problema higiènic que impossibilitava el creixement de la ciutat, que s'havia quedat petita pel nombre d'habitants que hi residien. La població de Barcelona al segon quart del segle XIX experimentà un creixement demogràfic molt important, en estreta relació al procés d'industrialització, sobretot del sector tèxtil. Un cop destruïda la muralla es van presentar en concurs un seguit de projectes urbanístics per crear el que més tard s'anomenarà l'Eixample⁵.

Cal mencionar les següents intervencions realitzades en aquesta mateixa zona i que són d'interès, perquè aquesta relació no resulti feixuga, ens

¹ CUBELES, A.; PUIG, F. (2004): "Les fortificacions de Barcelona" a *Abajo las murallas !!!*. Ajuntament de Barcelona

² És a dir, el tram de muralla de final del segle XIII, però també, el construït durant els segles XIV, XV i XVI, dels quals no s'ha fet esment pel fet de quedar fora dels límits estudiats en el present treball.

³ PARELLÓ FERRER, A. M. 1996, pàg. 588

⁴ CIRICI, A. 1985, pàg. 87.

⁵ GARCÍA ESPUCHE, A. 1986, pags. 75-88

centrarem en les més properes a la zona d'actuació tant a nivell temporal com geogràfic:

Carrer Fontanella (Laura Suau, 2002)

Avinguda Portal de l'Àngel, 42-44 (Esther Medina, 2002)

Avinguda Portal de l'Àngel (Montserrat Freixa, 2000)

Avinguda Portal de l'Àngel 32-36 i carrer Comtal, 1 (Noemí Nebot, 2003)

Totes aquestes intervencions han estat de molt poca envergadura (rases per a la col·locació de diferents serveis) fet que ha provocat que els resultats interessants des del punt de vista arqueològic fossin molt escadussers.

4. MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ I OBJECTIU

Els motius pels quals s'ha fet necessari un seguiment arqueològic al carrer Fontanella, 9-15 ha estat, la llarga tradició històrico- arqueològica de que disposa la zona.

Sent especialment susceptible d'estudi la zona per dos motius:

- per trobar-se dins d'una de les zones pertanyent al *suburbium* de la ciutat romana,
- i perquè en aquesta zona podria ubicar-se un dels baluards de la muralla, construïts a partir del segle XVII, i el fossat de la muralla baixmedieval.

Per tant, l'objectiu del seguiment arqueològic era la documentació de possibles restes existents al subsòl, durant els treballs d'estesa de cable subterrani.

5. MÈTODE DE TREBALL

Abans de començar els treballs i per tal d'aconseguir els objectius descrits anteriorment es necessitava una metodologia sistemàtica basada en el mètode de registre ideat per E.C. Harris i A. Carandini (Harris, 1975,1977,1979; Carandini, 1977, 1981). Es tracta de registrar els elements construïts i estrats que s'identifiquen (tant els que es conserven en alçat com els que es descobreixen en el subsòl), realitzant una numeració correlativa d'aquests, sota el nom d'Unitat Estratigràfica" (U.E.) que individualitza els uns dels altres. Cada U.E. es registra en una fitxa on s'indica: la ubicació en el jaciment, les seves característiques físiques, la situació en les plantes i seccions i la posició física respecte a la resta d'unitats estratigràfiques amb les quals es relaciona.

La identificació d'U.U.E.E. s'estableix mantenint l'ordre d'aparició durant el procés d'excavació i es realitza utilitzant una clau, en aquest cas, de dos, començant tota la seqüència numèrica en el 01 (nivell paviment actual). Tractant-se els nivells superficials amb la mateixa U.E. per a cadascuna de les rases obertes, quan aquestes coincideixen. Aquest sistema s'ha emprat amb la finalitat d'evitar qualsevol alteració de la seqüència numèrica o un altre tipus d'interferència en el cas d'una estratigrafia complexa.

Aquest mètode es completa amb el material gràfic que està compost per les plantes i les seccions. Finalment inclou el material fotogràfic, imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats i les restes documentades.

El sistema de treball utilitzat va ser l'habitual en aquest tipus d'intervencions i és va realitzar mitjan l'utilització de martell hidràulic pel que fa a l'obertura de la rasa i l'utilització de eines manuals per realitzar les tasques de buidatge i reposició final del carrer. (fotografies,1-4)

6. DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS

El dia 29 d'octubre van començar els treballs al carrer Fontanella 9-15. Aquests van consistir en l'obertura d'una rasa, per tal de poder realitzar la canalització de 45 metres de llargària, per fer l'estesa de cable subterrani per part de l'empresa FECSA. (fotografia, 1)(veure planimetria)

■ Treballs a la rasa

La rasa realitzada al carrer Fontanella 9-15, tenia unes dimensions de 450cms. x 40 cms. i una potència final respecte el nivell de carrer actual de 70 cms. La rasa en "U", trencava davant el número 9 i 15 del carrer Fontanella, punts en els que la companyia FECSA havia de realitzar les connexions del nou servei. (veure planimetria)(fotografia,5)

La rasa realitzada ha proporcionat una seqüència estratigràfica que comporta de dalt a baix: el paviment corresponent al nivell de carrer actual (U.E. 01, de rajols de 20x20 de 4 cms. de potència), de sota el nivell de carrer es localitzava la preparació del paviment (U.E. 02, de morter de ciment. Amb una potència de 6 cms.), un cop aixecat el nivell de preparació es localitzava, en tota l'extensió de la rasa, un anivellament de formigó (U.E. 03 d'una potència de 14 cms.). Per últim els treballs deixaren al descobert un nivell d'aportació (U.E. 04, nivell de color marró, compost per runa i que presentava matriu sorrenca. Tenia una potència de 50 cms). Aquest últim nivell U.E. 04 es correspon amb el rebliment de la rasa, del servei de llum que van deixar al descobert els treballs. (fotografia,10)

El buidatge de terres es va fer en funció d'aquest servei, realitzant la nova estesa de cable per damunt del mateix. És així com a la rasa no es va localitzar cap element arqueològic, tant pel que fa a nivell de material arqueològic associat, com pel que fa localització d'estructures arqueològiques. (fotografia, 8)

7. CONCLUSIONS

Aquesta intervenció arqueològica realitzada al carrer Fontanella 9-15 ha tingut un caràcter preventiu per tal de controlar les possibles restes arqueològiques que poguessin aparèixer derivades de les obres d'estesa de cable subterrani, dutes a terme per l'empresa FECSA.

La realització de la rasa al carrer Fontanella 9-15, no ha donat resultats arqueològics positius, tant pel que fa a localització d'estructures, com pel que fa localització de material arqueològic associat.

Com s'ha explicat en línies anteriors, el buidatge de terres es va fer en funció de la localització del servei de la llum, a 70 cms. respecte el nivell de carrer actual (U.E. 01) estenen la nova línia per sobre d'aquest.

És així com la U.E. 04, eren nivells d'aportació corresponents al rebliment de la rasa del servei de la llum, així com d'altres serveis localitzat durant els treballs i que abasteixen actualment la zona.

Per finalitzar, no es pot sinó esperar futures intervencions arqueològiques i estudis documentals que aportin noves dades o complementin els coneixements actuals, que ens permetin avançar en la història d' aquest barri i de la ciutat.

8. REPERTORI ESTRATIGRÀFIC

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 01		
Sector: RASA		Fase: -		Cronologia: Segle XX	
DEFINICIÓ:	PAVIMENT				
DESCRIPCIÓ:	Paviment del nivell actual del carrer. Té una potència de 4 cms. i esta compost per rajoles de 20x20.				
MATERIAL DIRECTOR:	Pedra				
SEQUÈNCIA FÍSICA:	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		Es reblert per		
	Cobreix a	02, 03,04	Es cobert per		
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 02		
Sector: RASA		Fase: -		Cronologia: Segle XX	
DEFINICIÓ:	PREPARACIÓ DE PAVIMENT				
DESCRIPCIÓ:	Preparació de paviment de l'actual nivell de carrer. Aquest esta compost per morter de ciment. Aquest nivell té una potencia de 6 cms.				
MATERIAL DIRECTOR:	Morter de ciment				
SEQUÈNCIA FÍSICA:	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		Es reblert per		
	Cobreix a	03,04	Es cobert per	01	
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 03		
Sector: RASA		Fase: -		Cronologia: Segle XX	
DEFINICIÓ:	NIVELL D'ANIVELLAMENT				
DESCRIPCIÓ:	Nivell de formigó. Té una potència d'entre 14 cms.				
MATERIAL DIRECTOR:	Formigó				
SEQUÈNCIA FÍSICA:	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		Es reblert per		
	Cobreix a	04	Es cobert per	01,02	
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

Fitxa d'Unitat Estratigràfica		UE : 04		
Sector: RASA		Fase: -		
Cronologia: Segle XX				
DEFINICIO :	NIVELL D'APORTACIO			
DESCRIPCIO :	Nivell d'aportació corresponent al sediment que rebleix les rases dels serveis que abasteixen actualment la zona. Aquest nivell és de color marró, amb restes de runa i matriu sorrenca. Té una potència de 50 cms.			
MATERIAL DIRECTOR :	Argil·les i sorra			
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	Serveis	Es cobert per	01,02,03
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

9. BIBLIOGRAFIA

AADD 1997: Els barris de Barcelona. Volum I. Ciutat Vella i Eixample, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, pp. 12-23.

AADD 1982: Gran geografia comarcal de Catalunya. El Barcelonès i el Baix Llobregat. Edita fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona. AADD. 1992: "La ciutat a través del temps. Cartografia històrica" Història de Barcelona, índex. Barcelona.

AADD. 2004: "Abajo las murallas!!!" Ajuntament de Barcelona. Barcelona.

BANKS, P. 1992: "L'estructura urbana de Barcelona, 714-1300", AADD: Història de Barcelona 2. La formació de la Barcelona Medieval, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

CARRERAS I CANDI, F. 1909: "La ciutat de Barcelona" Geografia General de Catalunya, vol. III. Barcelona.

DURAN I SANPERE, A. 1972: "La ciutat al llarg de les seves muralles. Viatge entorn de la darrera muralla" Barcelona i la seva Història, vol. I. Barcelona.

FLORENSA FERRER, A. 1962: "Evolución de Barcelona en la Baja Edad Media". Cuadernos de arqueología e historia de la ciudad, III. Barcelona.

GARCIA I ESPUCHE, A. 1986: Espai i societat a la Barcelona preindustrial. Barcelona.

GRAU, R. 1997: "Consideracions històriques sobre el centre de Barcelona", AADD: Els barris de Barcelona. Volum I. Ciutat Vella i Eixample, Enciclopèdia Catalana, pp. 33-56.

GUÀRDIA, M; GARCIA ESPUCHE, A. 1992: "Consolidació d'una estructura urbana (1300-1516)", AADD: Història de Barcelona 3. La ciutat consolidada (s. XIV-XV), Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

GUÀRDIA, M.; GARCIA ESPUCHE, A. 1992: “Estructura urbana”, AADD: Història de Barcelona 4. Barcelona dins la Catalunya Moderna (s. XVI-XVIII), Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

HUERTAS, J.; RODRÍGUEZ, M. 2000: “Muralla medieval de Barcelona: darreres intervencions arqueològiques” Actes del I Congrés d’arqueologia medieval i moderna a Catalunya. Igualada.

MESTRE, J. 1997: “Les divisions político-administratives de la ciutat de Barcelona”,

OLIVÉ I GUILERA, J. 1993: “Les rieres del pla de Barcelona a mitjan segle XIX” Actes del III congrés d’història de Barcelona. Barcelona.

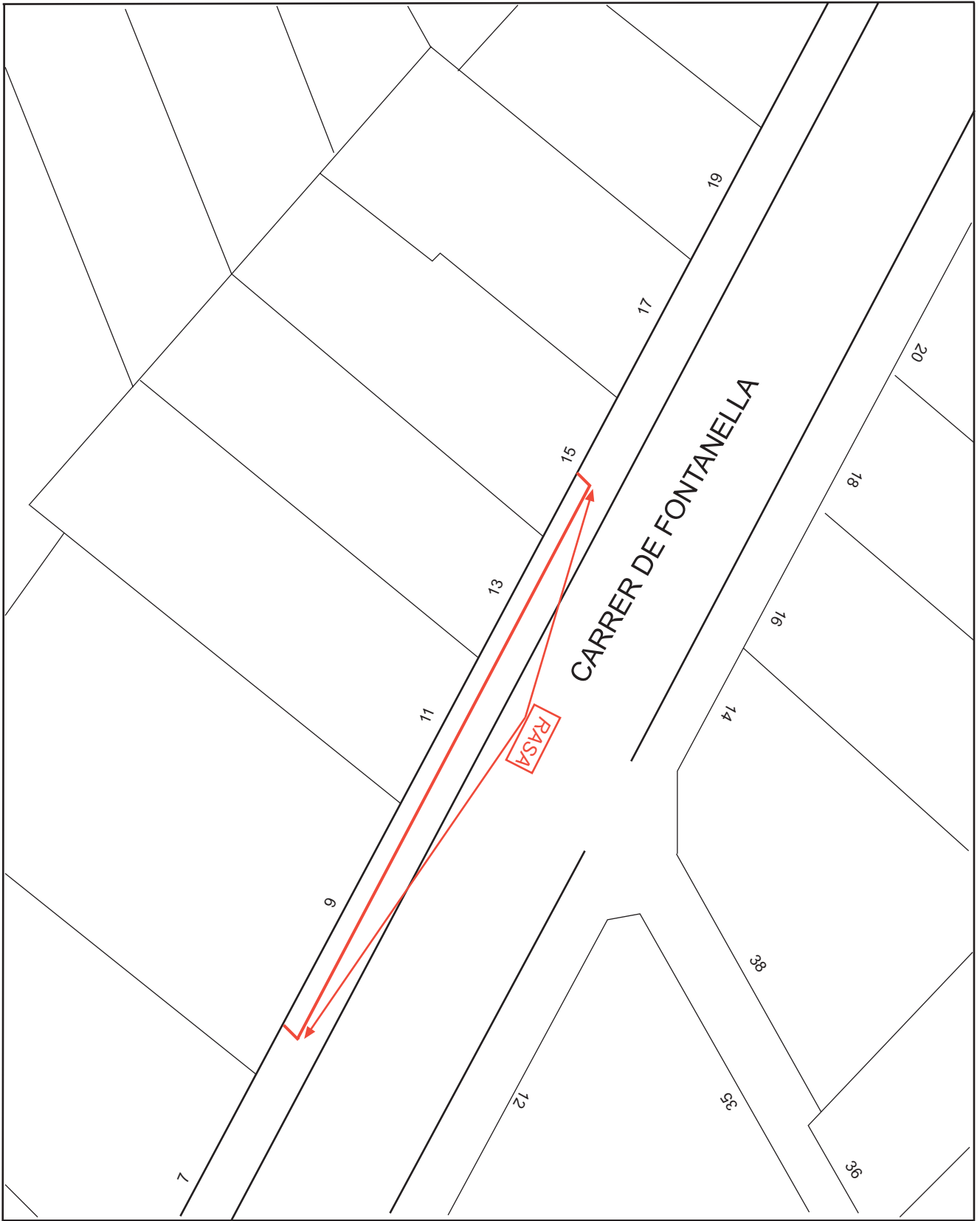
PERELLÓ FERRER, A.M. 1996: “Defensa i fortificació” L’arquitectura civil del segle XVII a Barcelona. Barcelona.

RIBA I ARDERIU, O. 1992: “Aspectes geològics de les muralles barcelonines” Revista Muntanya del Centre Excursionista de Catalunya, núm. 781. Barcelona.

RIBA I ARDERIU, O. 1993: “Assaig sobre la geomorfologia medieval de la ciutat vella de Barcelona” Actes del III congrés d’història de Barcelona. Barcelona.

ANNEX

- **DOCUMENTACIÓ GRÀFICA**
 - **PLANIMETRIA**
Planimetria . Planimetria general
 - **FOTOGRAFIES**

10 m

PLANIMETRIA
CARRER FONTANELLA, 9-15
CODI INTERVENCIÓ: 184/04

Fotografia 1. Vista general carrer Fontanelles en direcció Plaça Catalunya, un cop començats els treballs.

Fotografia 2. Treballs obertura de la rasa realitzada al carrer Fontanelles. Vista en direcció Plaça Urquinaona.

Fotografia 3. Treballs de buidatge de terres a la rasa del carrer Fontanelles, en direcció Plaça Urquinaona.

Fotografia 4. Treballs d'obertura i buidatge realitzats als carrer Fontanelles, en direcció Plaça Urquinaona.

Fotografia 5. Vista general de la rasa oberta al carrer Fontanelles en direcció Plaça Urquinaona.

Fotografia 6. Detall primer tram rasa carrer Fontanelles un cop realitzat el buidatge de terres. Vista direcció Plaça Urquinaona.

Fotografia 7. Detall continuació rasa carrer Fontanelles un cop realitzat el buidatge de terres. Direcció Plaça Urquinaona.

Fotografia 8. Detall tram rasa realitzada al carrer Fontanelles, en la que es pot apreciar els serveis localitzats durant la realització del treballs.

Fotografia 9. Detall últim tram de la rasa oberta al carrer Fontanelles, en direcció Plaça Urquinaona.

Fotografia 10. Detall rebliment rasa realitzada al carrer Fontanelles, corresponent a la **U.E. 04**.